

Incipit Anselmus p. insipiente.

Dubitati utrum

fit vel neganti quod sic aliqua talis natura: qua nihil maius cogitari possit tamen esse illam huic dicitur primo pbari quod ipse negat vel ambigens de illa iam habeat eam intellectu cum audiens illam dicit: id quod dicitur intelligit deinde quia: quod intelligit necesse est ut non in solo intellectu: sed etiam in re sit. Et hoc ita probatur: quia maius est esse in intellectu et in re quam in solo intellectu. Et si illud in solo est in intellectu maius illo erit: quicquid etiam fuerit in re ac si maius omnibus minus erit aliquo et non erit maius omnibus quod utique repugnat. Et ideo necesse est ut maius omnibus quod est iam probatum est in intellectu non in solo intellectu: sed in re sit quomodo aliter maius omnibus esse non poterit. Responderi forsitan potest quod hoc iam esse dicitur in intellectu: meo non ob aliud nisi qua id quod dicitur intelligo. Nonne et quecumque falsa ac nullo profus modo in seipsis existentia in intellectu habere similiter dici possem cum ea dicente aliquo: quecumque ille diceret: ego intelligemur nisi forte tale illud constat esse ut non eo modo quo etiam falsa queque vel dubia haberi possint in cogitatione et ideo non dico illud auditum cogitare vel incogitatione habere: sed intelligere et intelligitur habere quod scilicet licet non possim habere aliter cogitare nisi intelligendo id est scientia comprehendendo re ipsa illud existere sed non hoc est. Primo quidem non habet erat aliud id est tempore procedens habere rem in intellectu et aliud id est tempore sequens intelligere rem esse ut sit de pictura que prius eum in animo pictorum deinde in opere. Deinde vix unquam poterit esse credibile: cum dictum et auditum fuerit illud: non

eo modo posse cogitari non esse quo etiam potest non esse deus. Nam si non potest cur contra negantem: aut dubitantem quod sit aliqua talis natura tota ista disputatio assumpta est. Postremo quod tale sit illud ut non possit: nisi mox cogitatum indubitabilis existentie sue certo percipi intellectu indubio aliquo probandum mihi est argumento non autem isto quod iam sit hoc intellectu meo cum auditum intelligo in quo similiter esse posse quecumque alia incerta vel etiam falsa ab aliquo: cuius verba intelligeremur dicta adhuc puto et insuper magis si illa deceptus ut sepe fit credemur quod istud nondum credo. Unde nec illud exemplum de pictore picturam que factum est iam intellectu habente satis potest huic argumento congrue. Illa enim pictura antequam fieret in ipsa pictoris arte habetur et tale quippiam in arte artificis alius cuius nihil est aliud quam pars quedam intelligentie ipsius: quia et sicut sanctus augustinus ait: cum faber archam fabricaturus in opere prius habet illam in arte: archa que fit in opere non est vita archa que est in arte vita est quia vivit anima artificis: in qua sunt ista omnia antequam proferantur. Ut quid enim in vivente anima vita sunt ista nisi quod nihil sunt aliud quam scientia: vel intelligentia anime ipsius. Ac vero quicquid extra illa que ad ipsam mentis noscuntur pertinere naturam: aut auditum: aut excogitatum intellectu percipitur. Verum aliud est sine dubio: verum illud aliud intellectus ipse quo capitur: quo circa etiam si verum sit esse aliud quo maius quicquam nequeat cogitari: non tamen hoc auditum et intellectum: tale est: qualis nondum facta pictura in intellectu pictoris. Huc accedit illud: quod preteritum est superius quod scilicet illud omnibus que cogitari possint maius quam nihil aliud posse esse dicitur: quod ipse deus. Et ergo

Liber Anselmi

scdm rem vel ex specie mihi vel ex gene-
re notā cogitare auditū v'l intellectū h're
non possū: q̄ nec ipm deū quē vtiq; ob
h' ipm etiā n̄ eē cogitare possū. Neq; em̄
aut rē ipam noui aut ex alia possū con-
cere simili q̄doq; dez et tu talem asseris
illam vt esse non possit simile quicquā.
Nam si de homie aliquo mihi prozsus
ignoto quē etiā eē nescirē dici tamē ali-
ud audirē p illā specialē generalem ve-
notitiā q̄ qd sic hō vel hoies noui de il-
lo quoq; scdm rē ipam que ē hō cogita-
re possē z tamē fieri posset vt mētiente
illo q̄ diceret ipē que ē cogitarē hō non
esset cū tamē ego de illo scdm veraz ni-
hilomin⁹ rē nō q̄ esset ille hō sed q̄ ē hō
q̄libet cogitarē. Nec sic igi' vt h'rez fal-
sū istud in cogitatōe v'l intellectu habē
possū illud cū audio dici de⁹ aut aliō oī-
bus mai⁹. Cū quādo illud scdm rē ve-
rā mihiq; notā p̄t cogitare possē istd oī-
no nequeā p̄t vllū cogitari vez: si q̄dez
cū ita cogitat nō tā ipa vox q̄ res ē vti-
q; vera h' cū l'fraz son⁹ v'l sillabaz q̄ vo-
cis audite significatio cogitef: s̄ nō ita
vt ab illo q̄ nouit quid ea solet voce si-
gnificari a q̄ scilicet cogitat scdm rē vel
in sola cogitatōe verā. Q̄ez vt ab eo q̄
illud nō nouit z solūmō cogitat secūdū
animi motū illi⁹ auditu vocis effectum
significatōemq; p̄cepte vocis conātem
effingere sibi qd mix est si vnq; rei veri-
tate potuerit. Ita q̄ nec prozsus aliē ad-
huc in intellectu meo cōstat illud h'ri cū
audio intelligoq; dicēre esse aliud mai⁹
oibus q̄ valeāt cogitari h' de eo q̄ sum-
ma illa natura taz esse dicif in intellectu
meo. Quod aut z in re necessario eē in-
de mihi pbat qz ibi fuerit q̄cqd ē maius
in re illa erit ac si p hoc nō erit illud ma-
ius oibus qd vtiq; iā eē pbatū ē in in-
tellectu. Ad hoc respōdeo sic eē dicēdū
ē in intellectu qd scdm veritatē cuiusq;
rei nequit saltē cogitari et i h' in meo sic
esse nō denego. Sed qz p h' eē q; in re

nō p̄t nullaten⁹ obtinere illud ei esse ad-
huc penit⁹ nō cōcedo q̄sq; mihi argu-
mēto p̄bet in dubio qd q̄ eē dicit h': qd
mai⁹ oib⁹ aliē nō erit oib⁹ min⁹ si satis
attēdit cui loquat. Ego em̄ nō duz di-
co immo etiā nego v'l dubito vlla re ve-
ra eē mai⁹ illud nec aliud ei eē p̄cedo q̄
illud si dicēdū ē eē cū scdm vocē tm̄ au-
ditā rē prozsus ignotā sibi conat anim⁹
effingere. Quō igi' inde mihi p̄batur
mai⁹ illud reiveritate subsistere qz p̄stet
illud mai⁹ oib⁹ eē cū id ego eousq; negē
adhuc dubitē ve cōstare vt ne intellectu
q̄dez v'l cogitatōe mea eos saltē mō ma-
ius ipm eē dicā q̄ dubia etiā multa sunt
et incerta. Prius em̄ certū mihi necesse
est fiat reuera esse alicubi maius ipm: z
tamen deinde ex eo qd maius ē oib⁹ in
seipō quoq; subsistere nō erit ambiguū
exempli grā. Aiunt qdam alicubi ocea-
ni eē insulā q̄ ex difficultate v'l poti⁹ ex
impossibilitate inueniēdi qd non est co-
gnomināt aliq̄ pditi q̄q; fabulātur ml-
to ampli⁹ q̄ de fortunatis insulis fertur
diuitiaruz deliciarumq; oim inestabili
vbertate pollere nulloq; possessore aut
habitatore vniuersis alijs quas incolūt
homies terris possidendoz redūdātia
vsq; quaq; p̄stare: h' ita esse dicat mihi
quispiā et ego facile: dictū in quo nihil
est difficultatis intelligā. Ac si tunc ve-
lut consequēter adiūgat ac dicat nō po-
tes vltra dubitare in sulā illā oibus ter-
ris p̄stātiorem vere esse alicubi in re q̄
in intellectu tuo nō ambigis esse z quia
p̄stātius est non in intellectu solo s̄ eti-
am esse in re. Ideo sic eā necesse est esse
qz nisi fuerit q̄cūq; alia in re ē terra p̄stā-
tior illa erit ac si ipa iam a te p̄stantior
et intellecta p̄stātiōz non erit. Si in q̄
p h' ille mihi velit astruere de insula illa
qd vere sit ambigēdū vltra nō esse: aut
iocari ipm credā aut nescio quē stultio-
rem debeā reputare. Utrū me si ei cōce-
dā an illū si se putet aliqua certitudine

Pro insipiente

insule illi⁹ eēntiā astruxisse: nisi prius ipsam p̄stariā eius solūmō sicut rē vere atq; indubie existentē nec vllatenus sicut falsū aut incercū aliqd̄ i intellectu i eo esse docuerit. Hoc interi ad obiecta insipiens ille r̄nderit cui cū dinceps asseritur tale eē maius illud vt nec sola cogitatōe valeat nō eē: r̄ h̄ rursus nō aliūde p̄batur q̄ eo ip̄o q̄ aliter nō erit oibus mai⁹ idē ip̄m possit r̄ndere r̄ dicē. Quā ei ego reiueritatē esse tale aliqd̄ h̄ est maius oibus dixi vt ex hoc mihi debeat p̄bari in tātū etiā reip̄a: id esse vt nec possit cogitari nō esse. Quapropter certissimo p̄mitus aliq̄ p̄bandū est argumēto aliq̄m sup̄iore h̄ eē maiore ac meliore oim q̄ se esse naturā vt ex hac alia iā possim⁹ oia p̄bare quibus necesse ē ac qd̄ maius melius ē illō oibus nō carere. Quā aut̄ d̄r qd̄ sūma res ista nō eē neq̄at cogitari meli⁹ fortasse dicere qd̄ nō eē aliud etiā posse nō eē nō possit itelligi: nā scdm̄ p̄petatē verbi istius falsa nequeit itelligi q̄ possunt vtiq; eo mō cogitari quō deū nō eē insipies cogitauit et me q̄ esse certissime scio: sed et posse nō esse nihilomin⁹ scio sūmū x̄o illud qd̄ est. s. r̄ d̄s r̄ eē r̄ nō eē nō posse idubitant itelligo Cogitare aut̄ me nō eē q̄ diu eē certissime scio: nescio vtrū possim s̄ si possū cur r̄ nūquid aliqd̄ eadē certitudine scio. Si aut̄ nō possū nō erit iā istud p̄p̄riū deo. Certa libelli illi⁹ tā veraciter r̄ tā p̄clare sunt magnificeq; distantia tanta deniq; restricta vtilitate et p̄ij ac sc̄ri affectus intimo quodā odore flagrantia vt nullo mō p̄pter illa q̄ virtus recte qd̄ de sensa: s̄ minus firmit̄ argumentata sibi ista sint p̄tēnēda: s̄ illa potius argumētada robustius ac si oia cum ingenti veneratiōe r̄ laude suscipienda.

Responsio contra insipientem.

Quoniam nō me resp̄hedit i his dictis ille insipies q̄ quē sum locutus in meo opusculo: sed quidā nō insipies r̄ catholicus p̄ insipiente sus-

ficere mihi p̄t r̄ndere catholico. **D**icis quidē quicūq; es qui dicis h̄ posse dicē insipiente: q; nō ē i intellectu aliqd̄ suo maius cogitari nō possit alit̄ q̄ qd̄ scdm̄ veritatē cuiusq; rei nequit saltē cogitari r̄ qd̄ maius p̄sequit̄ h̄ qd̄ dico q̄ maius cogitari nō possit ex eo q; est i intellectu eē r̄ i re q̄ p̄ditā isulā certissime ex eo cum describit̄ x̄bis audies eā nō ambigit i intellectu suo eē ego x̄o dico si q̄ maius cogitari nō p̄t nō intelligit̄ vel cogitat̄ nec est i intellectu vel cogitatiōe p̄fecto. d̄s aut̄ nō est q̄ maius cogitari nō possit aut nō intelligit̄ vel cogitat̄ et nō est i intellectu vel cogitatiōe. **Q**d̄ q̄ falsū sit fide r̄ p̄scia tua p̄ firmissimo vtor argumēto. Ergo q̄ maius cogitari nō p̄t vere intelligit̄ et cogitat̄ r̄ est i intellectu r̄ cogitatiōe. **Q**uare aut̄ vera nō s̄ quibus conaris p̄ p̄bare aut ex eis non p̄sequit̄ qd̄ te p̄nter opinaris cōcludere. **Q**d̄ at̄ putas ex eo qd̄ itelligit̄ aliquid: quo maius cogitari nequit nō p̄sequi illud eē i intellectu nec si est i intellectu iō eē i re iō est i re. **C**erte q̄ dico si v̄l cogitari p̄t esse necesse est illud eē. **N**ā quo maius cogitari nequit nō p̄t cogitari eē nisi siue initio. **Q**uicquid aut̄ p̄t cogitari esse et nō esse p̄ initium p̄t cogitari esse. **N**ō q̄ quo maius cogitari neq̄t cogitare p̄t eē et nō esse. **S**i q̄ p̄t cogitari eē illud ex necessitate est. **A**mpli⁹ si vtiq; vel cogitari p̄t necesse est illud esse. **N**ullus em̄ negās aut̄ dubitās eē aliqd̄ quo maius cogitari nō possit negat vel dubitat: q; si esset nec actu nec intellectu posse nō esse. **A**lit̄ nāq; nō esset: quo maius cogitari nō possit: s̄ quicquid cogitari p̄t et nō ē si eēt posset vel actu vel i intellectu nō ē. **Q**uare si nihil cogitari p̄t nō p̄t nō esse quo maius cogitari neq̄t. **S**i ponamus nō esse si vel cogitari valeat: aut quicquid cogitari p̄t et nō si esset quo maius cogitari non possit quod nimis est absurdum: **F**alsum est igitur

nō esse aliquid: q̄ maius cogitari nō potest si vel cogitari potest multo itaq̄ magis si intelligi et in intellectu esse pōt. **P**l^o aliquid dicā p̄culdubio quicquid alicubi aut aliq̄n non est etiā: si est alicubi aut aliquando pōt tñ cogitari nunq̄ te nusq̄ esse: sicut nō est alicubi aut aliquādo. **N**ā quod heri nō fuit et hodie est sicut heri non fuisse intelligitur: ita nūq̄ esse sub intelligi potest: et q̄ hoc non est et alibi est sicut nō est hoc ita pōt cogitari nusq̄ esse. **S**imiliter cuius ptes singule nō sunt vbi aut quando sunt alie partes eius omnes partes: et idō ipm totū potest cogitari nunq̄: aut nusq̄ esse. **N**az et si dicatur tempus semp esse aut mundus vbiq̄ nō tamē illud totum semper aut iste semper est vbiq̄ et sicut singule partes tpis nō satis quādo alie sunt: ita possunt esse nūq̄ cogitari et singule mūdi partes sicut nō sunt: vbi alie sunt ita subintelligi possunt nusq̄ esse: sed et q̄ partibus iunctum est cogitatione dissolutū et nō esse pōt. **Q**uare quicquid alicubi aut aliquando totum non est etiā si est potest cogitari nō esse: ac quo maius cogitari nequit si est non potest cogitari nō esse alioquin: si est non est quo maius cogitari non possit quod nō conuenit. **N**ullatenus q̄ alicubi: aut aliquando totū nō est sed semp et vbiq̄ totū est. **P**utas ne aliquaten^o posse cogitari v̄l intelligi aut esse in cogitatione vel intellectu de quo hīc intelligunt. **S**i em̄ non pōt non de eo possunt hec intelligi q̄ si dicat non intelligi et non esse in intellectu q̄ nō penitus intelligitur dic q̄ q̄ nō potest intueri purissimam lucis solis nō videt lucem diei que non est nisi lux sol certe vel hactenus intelligitur et est i intellectu quo maius cogitari nequit v̄l de eo intelligantur. **D**ixi itaq̄ i argumētatione quā reprehendis quia cum insipiens audit proferri quo maius cogitari non potest intelligi quod audit. **T**ri

q̄ si non intelligit si nota lingua dicitur aut nullū aut nimis obrutū habet intellectum. **D**einde dixi q̄ si intelligit est in intellectu an non est in nullo intellectu: q̄ necessario in rei veritate esse mōstratum est. **S**ed dicis q̄ si est in intellectu: non tamen consequit q̄ intelligitur. **U**ide quia cōsequit esse in intellectu ex eo: q̄ intelligit. **S**ic em̄ q̄ cogitatur cogitatione cogitatur et q̄ cogitatione cogitatur sicut cogitatur sic est in cogitatione ita q̄ intelligitur intellectu intelligit: et quod intellectu intelligitur sicut intelligitur sic est in intellectu. **Q**uid hoc plānius. **P**ostea dixi quia si est vel in solo intellectu potest cogitari esse et in re q̄ maius est. **S**i ergo in intellectu solo est idipm scilicet quo maius non potest cogitari est quo maius cogitari potest: rōgo quid consequentius: an em̄ si est vel in solo intellectu non potest cogitari esse in re: aut si potest: nonne qui hoc cogitat aliud cogitat maius eo si est in solo intellectu. **Q**uid ergo consequētius: q̄ si quo maius cogitari nequit est in solo intellectu idem esse: quo maius cogitari possit. **S**z vtiq̄ quo maius cogitari potest in nullo intellectu est: quo maius cogitari non possit. **A**n ergo non sequitur quo maius cogitari nequit si est in vllō intellectu non est in solo intellectu si em̄ est in solo intellectu est quo maius cogitari potest quod non conuenit. **S**ed tale est maius ac si aliquis insulam oceanī omnes terras sua fertilitate vincentem que difficultate: imo impossibilitate inueniēdi quod nō est p̄dita nominat. **D**icat idcirco nō posse dubitari vere esse in re q̄ verbis descriptā facile quis intelligit fidens loquor: q̄ si quis non venerit nisi aut rei p̄a aut sola cogitatione existēs q̄ maius cogitari non possit cui aptare valeat connexionē huius mee argumētationis inueniā et dabo illi perditā insulā amplius nō perdendam. **P**alā autē

iam videt quo non valet cogitari maius non posse cogitari non esse: quod tamen certa ratione veritatis existit aliter enim nullatenus existet. Denique si quis dicit se cogitare illud non esse dico quod cum hoc cogitat: aut cogitat aliquid quo maius cogitari non possit aut non cogitat quod si non cogitat: non cogitat non esse quod non cogitat. Si vero cogitat utique cogitat aliquid quod nec cogitari possit non esse. Si enim posset cogitari non esse cogitari posset habere principium et finem sed hoc non potest. Qui ergo illud cogitat aliquid cogitat. Quod nec cogitari non esse possit hoc vero quod cogitat non cogitat id ipsum esse alioquin cogitat: quod cogitari non potest. Non igitur potest cogitari non esse quo maius nequit cogitari. Quod autem dicitur quod cum dicitur quod summa res ista non esse nequeat cogitari melius fortasse diceretur quod non esse aut etiam posse non esse non possit intelligi potest? dicendum fuit non posse cogitari. Si enim dixissem rem ipsam non posse intelligi non esse fortasse tu ipse qui dicitur quod secundum proprietatem verbi istius falsa nequeat intelligi abiceres: nihil quod esse posse intelligi non est falsum est enim non esse quod est quare non est proprium deo non posse intelligi non esse. Quod si esset aliquid eorum que certissime sunt potest intelligi non esse similiter et alia certa non esse posse intelligi: sed hoc utique non potest obici de cogitatione si bene consideres. Nam et si nulla que sunt possunt intelligi non esse omnia tamen possunt cogitari non esse propter id quod summe est. Illa quippe omnia et sola possunt cogitari non esse que initium aut finem aut partium habent coniunctionem et sicut iam dixi quicquid alicubi aut aliquid totum non est illud vero solum non potest cogitari non esse in quo nec initium nec finem nec partium coniunctionem et quod non nisi semper et ubique totum velle inuenit cogitationem. Scito igitur quod potes cogitare te non esse quod diu esse certissime scis quod te miror dixisse nescire. Multa namque cogitamus non esse que scimus esse et multa esse que non

esse scimus non existimando sed vincendo ita esse cogitamus. Et quid deo possumus? et istud scimus et non possumus cogitare aliquid quod non esse quod diu scimus esse: quod simul et illud possumus et istud scimus et non possumus cogitare non esse quod diu scimus esse: quod non possumus cogitare esse simul et non esse. Si quis igitur sic distinguat huius platonis has duas sententias intelliget nihil quod diu esse scire posse cogitari non esse: et quicquid est propter id quo maius cogitari nequit etiam cum scire esse posse cogitari non esse. Sic igitur et proprium est deo non posse cogitari non esse et tamen multa possunt cogitari quod diu sunt non esse. Quoties dicatur cogitari deo non esse in isto libello puto sufficere esse dictum. Qualia vero sint et alia: que mihi obicis insipientem facile est deprehendere vel passim sapienti et ideo id ostendere supersedendum existimaveram sed quod audio quibusdam ea legentibus aliud protra me valere videri paucis de illis commemorabo. Primum quod sepe repetis me dicere quod quod est maius omnibus in intellectu et si est in intellectu est et in re. Aliter enim omnibus maius non esset omnibus maius nisi quod in omnibus dictis meis inuenitur talis probatio. Non enim idem valet quod dicitur maius omnibus et quo maius cogitari nequit ad probandum quod est in re quod dicitur. Si quod cum dicitur quod maius cogitari non possit non esse aliud in re: aut posse non esse: aut vel non esse posse cogitari facile refelli potest. Nam quod non est potest non esse et quod non esse potest cogitari potest non esse. Quicquid autem cogitari potest non esse si est non est: quod maius cogitari non possit. Quod si non est utique si esset non esset quod maius non possit cogitari. Sed dicitur non potest quod quo maius non possit cogitari: si est non est quod maius cogitari non possit: aut si esset non esset quod non posset cogitari maius. Patet igitur quod nec non est nec potest non esse aut cogitari non esse aliter enim si est non est quod dicitur et si esset non esset. Hoc autem non tamen facile probari posse videtur de eo quod maius dicitur omnibus. Non enim ita patet quod non esse co-

Liber quintus Anselmi

gitari potest nō ē maius oibus que sūt: sicut qz non ē: quo maius cogitari non possit: nec sic ē indubitabile qz si est aliqđ maius oibus nō ē aliud qđ quo maius nō possit cogitari: aut si esset nō eēt similiter aliud: qm̄ certū ē de eo qđ dicitur quo maius cogitari nequit. **Q**uid em̄ si quis dicat esse aliqđ maius oibus que sunt: et idipm̄ tamen posse cogitari non esse et aliud maius esse: etiam si nō sit posse tamen cogitari an h̄ sit apte inferri potest. **N**on ē ergo maius oibus que sūt sicut vbi aptissime diceret ergo nō ē quo maius cogitari nequit. **I**llud namqz alio indiget argumēto qđ h̄ qđ dicit oibus maius. **I**n isto vero nō est opus alio qđ h̄ ipso qđ sonat: quo maius cogitari nō possit: ergo si non similiter potest probari de eo quod maius oibus dicitur quod de se per seipm̄ probat quo maius nequit cogitari iniuste me reprehendisti dixisse quod non dixi cū tm̄ differat ab eo quod dixi. **S**i vero vel post aliud argumētum potest nec sic me debuisti reprehendere dixisse quod probari potest. **U**trum autē possit facile ppēdi qui h̄ posse quo maius cogitari nequit cognoscit nullatenus em̄ potest intelligi quo maius cogitari non possit nisi id quod soluz oibus ē maius. **S**icut ergo quo maius cogitari nequit intelligit et est in intellectu: et ideo esse in rei veritate asseritur: sic quod maius dicit oibus intelligi et esse in intellectu et idcirco re ipa esse ex necessitate cōcludit. **V**ides ergo qđ recte me cōparasti stulte illi qđ h̄ solo quod descripta intelligeret pditam insulā esse vellet asserere. **Q**uod autē obicis quelibet falsa vel dubia similiter posse intelligi eēt in intellectu quēadmodū illud qđ dicebam miro: qđ h̄ sensisti contra me dubium probare volētem cui primū h̄ sat erat vt quolibet mō illud intelligi et eēt in intellectu ostenderet qđtus cōsequēter cōsiderat vtrū esset in solo intellectu ve-

lut falsa: an et re vt vera. **N**am si falsa et dubia: hoc mō intelligūt et sūt in intellectu quod cū dicūtur audiens intelligit quid dicēs significet: nihil prohibet quod dixi intelligi et esse in intellectu qđ modo aut sibi cōueniant qđ dicit: quod falsa dicere aliquo quecūqz ille diceret intelligeres et quia illud qđ nō ē eo mō quo etiam falsa habētur in cogitatione non dicens auditū cogitare aut in cogitatione h̄re sed intelligere et in intellectu habere: quia scilicet non possū h̄ alie cogitare nisi intelligēdo id est sciētia cōprehēdēdo re ipa illud existere quod in quā conueniāt et falsa intelligi et intelligere esse sciētia cōprehendere existere aliud nil ad me tu videris. **Q**uod si et falsa aliquo mō intelligūt et nō omnis sed cuiusdam intellectus ē hec diffinitio nō debui reprehendi quia dixi qđ maius cogitari non possit intelligi et in intellectu esse etiam anteqđ certū esset re ipa illud existere. **D**einde quod dicitur vix nunqđ posse esse credibile cū dictū et auditum fuerit istud nō eo modo posse cogitari non esse quo etiam potest cogitari non esse deus respōdeant pro me qui vt paruum sciētiā disputādi argumētandiqz attigerūt. **A**n em̄ rōnabilē ē vt idcirco neget aliquis quod intelligit qz esse dicit id quod id negat quia non intelligit aut si aliquādo negat qđ aliqte nus intelligitur et idem est illi quod nō latenus intelligitur: nonne facilius probatur quod dubium est de illo quod in aliquo qm̄ de eo quod in nullo est intellectu: quare nec credibile potest esse idcirco quemlibet negare quo maius cogitari nequit quod auditum aliquatenus intelligit quia negat deū cuius sēsū nō lo mō cogitat. **A**c si et illud quia nō omnino intelligit negat minime tamē facilius id qđ aliqm̄ qđ id qđ nō lo mō intelligit probat. **N**ō ergo irrōnabiliter contra insipientem ad probādū deū esse attuli

proinsipiente

quo magis cogitari non possit: cū illud
nullo mō istud aliquo modo intelligeret
Quod vero tā studiose p̄bas quo ma-
ius cogitari nequit nō tale esse qual nō
dum facta pictura in intellectu pictoris
sine causa fit. **N**on enim ad h̄ ptuli pi-
cturam precogitātam vt tale illud de q̄
agebat̄ vellem asserere sed tm̄ vt aliq̄d
esse in intellectu quod esse non intelli-
getur possem ostendere. **I**tem quod di-
cis quo maius cogitari nequit scdm rez
vel ex genere tibi vel ex specie notaz te
cogitare auditum vel intellectū habere
nō posse qm̄ nec ip̄am rem nosci: nec eā
ex alia simili potest conuincere palā est
rē aliter sese habere qm̄ nāq̄ om̄ne min⁹
bonum intātum est simile maiori bono
inquārū est bonum. **P**ater cuilibet ra-
tionabili menti quia de minoribus bo-
nis ad maiora conscendendo ex h̄is q̄
bus aliud maius cogitari potest multū
possumus conicere illud quo nihil po-
test mai⁹ cogitari. **Q**uis em̄ verbigrā-
tia vel h̄ cogitare nō potest etiaz si non
credat in re esse qd̄ cogitat scilicet si bo-
num est aliq̄d quod initium et finē ha-
bet multo melius esse bonuz quod licet
incipiat non tamen desinit z sicut istud
illo melius est ita istud esse melius illd̄
quod nec finem habet nec initū etiaz si
semp de preterito per p̄sens transeat ad
futurū et siue sit in re aliq̄d huiusmodi:
siue non sit valde tamē eo melius eē: id
quod nullo mō indiget vel cogitur mu-
tari vel moueri an hoc cogitari non p̄t:
aut non est hoc ex h̄is tribus maius co-
gitari valet conicere id quod maius co-
gitari nequit. **E**st igit̄ vnde possit con-
uinci quo maius cogitari nequeat. **S**ic
itaq̄ facile refelli p̄t insipiens qui sacrā
auctoritatē non recipit si negat quo ma-
ius cogitari non valet ex h̄is rebus co-
nici posse. **A**t si quis catholicus h̄ neget
meminerit quia inuisibilia dei a creatu-
ra mundi per ea que facta sūt intellecta

conspiciūtur sempiterna quoq̄ ei⁹ vir-
tus et diuinitas. **S**ed etsi verū eēt non
posse cogitari vel intelligi illud q̄ mai⁹
nequit cogitari: non tamē fallum esset
quo mai⁹ cogitari nequit cogitari pos-
se z intelligi. **S**i em̄ nil phibet dici ines-
fabile licet illud dici non possit qd̄ ines-
fabile dicitur et quēadmodum cogitari
non possit cui cōuenit non cogitabile di-
ci ita cum dicis quo nil maius valet co-
gitari p̄cudubio quod auditur cogita-
ri et intelligi potest etiam si res illa co-
gitari nō valeat aut intelligi: quo mai⁹
cogitari nequit. **N**am etsi quisq̄ est tā
insipiens vt dicat non esse aliq̄d q̄ mai⁹
nō possit cogitari: non tamē ita erit im-
prudens vt dicat se non posse intelli-
gere aut cogitare quid dicat aut si quis ta-
lis inuenitur non mō sermo eius est re-
spuendus sed et ip̄e cōspuendus. **Q**uis
quis igitur negat aliq̄d esse quo maius
nequeat cogitari vtiq̄ intelligit z cogi-
tat negatōem quam facit quoniam ne-
gationem intelligere: aut cogitare non
potest sine partibus ei⁹: pars aut̄ eius
est quo maius cogitari nō potest. **Q**ui-
cunq̄ igit̄ h̄ negat intelligit et cogitat:
quo maius cogitari nequit. **P**alaz aut̄
est quia similiter potest cogitari et intel-
ligi quod non potest non esse mai⁹ ve-
ro cogitat qui h̄ cogitat q̄ qui cogitat:
q̄ possit non esse. **L**um ergo cogitat qd̄
maius non possit cogitari si cogitat qd̄
possit cogitari maius sed nequit idē si-
mul cogitari et nō cogitari. **Q**uare qui
cogitat quo maius non possit cogitari:
non cogitat quod possit: sed qd̄ nō pos-
sit non esse. **Q**uapropter necesse est esse
quod cogitat quia quicquid non eē po-
test non est quod cogitat puto quia mō
stravi me non infirma sed satis necessa-
ria argumentatione probasse in prefa-
to libello re ipsa existere aliq̄d quo ma-
ius cogitari non possit: nec eam alicui⁹
ius obiectionis infirmari firmitatem.

De miseria hominis

Tantum enim vim huius probationis in se continet significatio ut huiusmodi quod dicitur ex necessitate eo ipso quod intelligitur vel cogitatur et reuera probetur existere et id ipsum esse quicquid de diuina substantia oportet credere. **C**redimus namque de diuina substantia quicquid absolute cogitari potest melius esse quam non esse. **V**erbi gratia. Melius est esse eternum quam non eternum: bonum quam non bonum. Immo bonitatem ipsam quam non bonitatem ipsam. **N**ihil autem huiusmodi non esse potest: quo maius aliquid cogitari non potest necesse igitur est quo maius cogitari non potest esse quicquid de diuina essentia credi oportet. **H**as ago benignitati tue et in reprehensione et in laude opusculi mei. **C**um enim ea que tibi digna susceptio videtur tanta laude extulisti satis apparet: quia que tibi infirma visa sunt beniuolentia non maliuolentia reprehendisti.

ExPLICIT ANSELMUS PINSPIENTIE.

Incipit opusculum beati Anselmi Episcopi Catuariensis ordinis Sancti benedicti: De miseria hominis.

Terret me vita mea. Namque diligenter discussa apparet mihi aut peccatum: aut sterilitas fere tota vita mea: et si quid fructus in ea videtur: sic est aut simulatum aut imperfectum: aut aliquo modo corruptum ut possit aut non placeat aut displiceat deo. **E**rgo o peccator vita tua iam non fere tota aut in peccato est: aut dampnabilis: aut in fructuosa: et contemptibilis. **S**cilicet quid sepe in fructuosa a dampnabilis: utique si est in fructuosa: est et dampnabilis. **C**onstat enim et verum est: quod veritas dei dixit: omnis arbor que non facit fructum bonum excidit. et in ignem mittitur. **D**enique si quod ago utile proorsus nulla illud cōpensatio alimentis corporis quibus abutor. **S**ed quis pascit pecus: quod nec tamen pascit:

quod tamen consumitur et tamen tu benignus deus tu nutris et expectas tuum inutilem verum et fetentem peccatis quam tollerabilius canis putridus fetet hominibus: quam anima peccatrix deo quam infelicius ista deo quam ille hominibus: heu non hominem sed obproprium homini vitius peccore peius caduere. **T**edet animam meam vite mee: viuere erubescere: mori perire mesco. **Q**uid ergo restat tibi o peccator nisi ut in tua tota vita plores totam vitam tuam: ut ipsa tota se ploret totam. **S**ed est in hac anima mea miserabiliter mirabiliter et mirabiliter miserabiliter quod non tamen dolet quantum se non scit: sed sic secura torquet velut quod patiat ignoret. **A**nima sterilis quod agis quod torpes anima peccatrix. **D**ies iudicij venit: iuxta est dies domini magnus iuxta et velocis: dies ire: dies illa: dies tribulationis et angustie: dies calamitatis et miserie: dies tenebrarum et caliginis: dies nebule et turbinis: dies tube et clangoris. **V**ox diei domini amara. **Q**uid dormitas anima tepida et digna euomi: quod dormitas quod non expurgaris quod non tremis ad tamen tonitruum non dormis sed mortuus es. **A**rbor in fructuosa ubi sunt fructus tui arbor digna securi et igne: digna succidi et succedi que sunt fructus tui: utique spiritus pungentes et amara peccata que utinam sic te penitentendo pungerent ut consurgeretur sic amarescerent ut euanescerent forsan paruus quod putas peccatum aliquod utinam districtus iudex paruus existimaret aliquod peccatum. **S**ed heu me nonne omne peccatum per preuaricationem deum exhonorat. **Q**uod ergo peccatum peccator audebat dicere paruus. **D**eus enim exhonorare quando est paruus. **O** lignum aridum et inutile eternis ignibus dignum quod respondebis in illa die cum exigerit a te usque ad dictum oculi omne tempus viuendi tibi impensum qualiter fuerit a te expensum. **T**unc quippe condempnabitur quicquid fuerit inuentum in te operis vel ociosi sermonis et silentij usque ad minimum cogitationem: etiam quod vix isti si non

Ininsipiēte

fuert ad dei volūtātē directū ve quod
pectā ibi prūct ex improuiso quasi exin-
sidijs que mō non vides. **Certe** plura z
fortassis terribiliora hīs que nūc vides
quod que non esse mala putas quod q̄
nunc esse bona credis nudata facie ap-
parebūt ibi nigerrima peccata ibi pro-
culdubio recipies prout gessisti in cor-
porē cum tamē iā non erit tempus mini-
me cum pena nō recipis: cuz em̄ datō nō
p̄mittet hic cogita qd̄ gessisti qd̄ opor-
teat te recipe. **Si** mltā bona: pauca ma-
la mltū gaude: si mltā mala: pauca bōa
multū luge. **O** in vtil̄ pctōr̄ an nō suffi-
ciūt tibi hec ad inanē rugitū: an nō suffi-
ciunt ad deliciem. **Dum** sāguinē z me-
dullas in lachrymas. **Ue** mirabilis du-
ricia ad q̄ cōfringēdā leues sūt tā gra-
ues mallei. **O** infēsbilis torpor: ad que
conciandū sūt obtusi: tā accuti aūculci
p̄ letalis sopor: ad quez excitādū raucū-
mentā terrificū tonitruū: peccator inuti-
lis satis hoc tibi debēt esse ad cōtinuan-
dum luctū sufficere tibi possūt: ad sorbē-
das iuges lachrymas. **Sed** quid debeo
de grauedine: de magnitudine imminē-
tis miserie quicq̄ dissimulādo tacere et
oculis aīe mee fruari. **An** vt̄ improuis-
irruāt repentim dolores vt̄ subito ingru-
at intollerabil. **Certe** nō sic expedit pec-
cator. **Si** em̄ dixero quicq̄ poterō ex-
cogitare: nōdum ad id qd̄ res est pote-
rit operari. **Igitur** deducāt oculi mei la-
chrymas p̄ diē et noctem: et non taceāt.
Auge ergo peccator auge superioribus
erūnis pōdus: adde terrore vllulatū su-
per vllulatū. nā ip̄e te iudicabit ad cui-
contumeliā spectat q̄cqd̄ inobediēs do-
aut p̄uaricator peccat: qui mibi malum
p̄ bono reddidit: cui ego malū p̄ bono
qui nūc paciētissimus: tūc districtissim-
clemētissimus nūc: iustissimus tūc. **heu**
me heu me cui peccauit: deū inhonorauit
oīpotētem puocauit. **Peccator** quid fe-
ci: cui feci: q̄ male feci: yeh yeh ira om̄i-

potentis ne irruat sup me. **Ira** oīpoten-
tis vbi poteris capi in me? **Nō** est q̄ te
possit collocare alias tollerare i toto me
Angustie hinc erūt: accusantia peccata
inde terrenis iusticia: subtus patēs hor-
ridū chaos inferni: desup iratus iudex
intus vrēs consciētia: foris ardens mū-
dus. **Iust** vix saluabit: peccator sic res-
prehēsus inq̄ se premet. **Cōstrictus** vbi
latebo: quō apparebo? latere exit impos-
sibile: apparere intolerabile. **Illud** desis-
dero: et nusq̄ erit: istud execrabor z vbi
q̄ erit: **Quicq̄** tūc: q̄cqd̄ erit tunc: q̄s
eruet me de manib⁹ dei: vnde mihi cō-
siliū: vnde salus? **Quis** est qui dicitur
magni cōsiliij angel⁹: qui dicit saluator
et nomē eius vociferer. **Jam** ip̄e est: iaz
ip̄e est **Iesu**: ip̄e idē est iudex inter cu-
ius man⁹ tremo. **Respira** iā o peccator:
respira ne desperes: spera in eo quem ti-
mes. **Aufuge** ad eū a quo aufugisti. **In**
uoca importune quem supbe puocasti
Iesu ihu p̄pter hoc nomē tuū: fac mibi
scdm nomē tuū **Iesu** iesu obliuiscere su-
perbū puocātem. **Nomē** dilecte: nomē
delectabile: nomē cōfortans peccatorē:
et beate spei. **Quid** em̄ ē **Iesu** nisi sal-
uator. **Ergo** **Iesu** p̄pter temetipm esto
mibi **Iesu**: qui me creasti nō perimas
qui me redemisti ne cōdemnes: qui me
creasti tua bonitate: ne pereas opus tu-
um mea iniquitate. **Rogo** p̄ssime ne p-
dat mea iniquitas: quod fecit tua om̄i-
potēs bonitas. **Recognosce** benignissī
me quod tuū ē: z absterge quod alienū
est **Iesu** iesu miserere: dū tempus ē mi-
serendi. ne damnes in tempore iudican-
di. **Que** nāq̄ tibi vtilitas in sāguie meo
si descēdero in eternā corruptōem. **Ne**
q̄ em̄ mortui laudabūt te dñe: neq̄ oēs
qui descēdūt in infernū. **Si** me admise-
ris intra latissimū tue mīe sinuz: nō erit
angustior p̄pter me dñe. **Admitte** ergo
o desideratissime iesu: admitte me intra
numex electoz tuoz: vt cū ill te laudē:

De diuersitate

te perfruar: et gloriar in te inter oēs qui diligunt nomē tuū. Qui cum deo patre et spiritu factō: gloriaris per interminata secula Amen.

Incipit Epistola Anselmi de diuersitate Sacramētorum.

Domino rā
mico waler anno gratia
dei Ruwēburgensi uene
rabili epō. Anselmus ser
uus ecclesie cātuarie: archiepiscopus
Salutem: seruitiū: oratōes dilectatōis
affectū. Gaudeo et grās ago deo: quod sicut
scribitis glorificat eū in uob catho
lica ecclesia: quomō in v̄ra mutatiōe di
uine uolūtatis apparet grā: et dñi pape
pascalis amicitia habetis: et familiari
tatem ut iam mihi liceat v̄ram amica
biliter salutare s̄cricitatem. **Q**uā v̄ra s̄bli
mis hūilitas me cōparat minerue r̄uo
cat mōtem: nō in me accipio: quā nihil
me cur hoc dici debeat de me intelligo.
Non tamē debeo esse ingratus v̄re be
nignitati quā hoc facit abūdātia vestre
erga me bone uolūtatis. **S**olemus enim
sepe sentire meliora de hīs quos diligi
mus: quā ipsi mereantur. **D**e laude igitur
ad me nō p̄tinet cor meū non gloriat: s̄
de dilectōe que semper amāda est grās
agēdo letat. **Q**uerit v̄ra reuerentia de
sacramētis ecclesie: quoniā nō vno mō
fiunt vbiq: s̄ diuersis modis: in diuer
sis locis tractātur. **U**tique si p̄ vniuersas
ecclesiā vno mō et concorditer celebra
rent bonū esset et laudabile: quā tñ sunt
multe diuersitates: que non in sūma sa
cramēti: nec in virtute eius: aut fide di
scordant: neq: oēs in vnā consuetudinē
colligi possūt: estimo eas potius: in pa
ce cōcorditer tolerandas: quā discorditer
cū scandalo dānandas: habemus enim a
sanctis patribus: quia vbi vnitas serua
tur charitatis in fide catholica: nihil ef

ficit cōsuetudo diuersa. **S**i autē queris
vnde nate sint iste cōsuetudinū diuersi
tates: nihil aliud intelligo quā hūianorū
sensuū varietates. **Q**ui quis in reue
ritate et virtute nō dissentiat: in aptitu
die tamē et differētia ministratōis nō
cōcordant. **Q**uod vnus aptius esse iu
dicat. alius sepe minus aptū existimat
Neq: in huius varietatib⁹ non cōsona
re: puto ab ipsius rei veritate exorbitare
Nempe quod alij in sacrificiō corpore et
sanguine domini: singulas cruces sin
gulis faciūt ab initio in canone: alij so
lunimō singulas singlis: vbi sigillatim
noiatur panis vel corpus: et sigillatim
calix vel s̄guis: vbi vero oblatio noia
tur: vnā crucē ambobus faciūt: quā si
cut vnus est x̄ps qui seipm obtulit pro
nobis: ita vna est oblatio: et vna est ho
stia in pane et vino quā offerimus: nō vi
deo istos magis in h̄ discordare a x̄po quā
sigillatim vtraq: benedixit: quā oēs illi
discordant qui calicē post cenā nō sacri
ficāt: sicut x̄ps fecit: et qui vtrūq: simul
vno noīe vocāt oblatiōem vel hostiā quod
x̄ps non fecit. **U**nde possumus collige
re quia a nobis inuicē huius actiōe ser
uata: reueritate possumus esse dissimi
les: sine reprehēsiōe: cum ab ipō auctore
ipsius sacrificij sumus diuersi sine offen
siōe. **U**bi autē dicimus hec dona h̄ mu
nera h̄ s̄cra sacrificia: siue sigillatiz pa
ni et vino singule cruces assignētur: si
ue vna cruce duo simul sacrificētur **N**ō
video in hac diuersitate reprehensibilem
discordiā: nisi forsitan: quia cōueniēti⁹
ambo vna cruce notātur sicut vno ver
bo benedictōis sacrificātur. **C**ū enim plu
res hoīes: aut diuersas res simul bene
dicimus: non singulis singulas cruces
reddimus sed oibus vnā crucē suffice
re credim⁹. **Q**uod vero nōnulli ab ini
tio calicē operiūt quodā corporali: alij
pāno cōplicato p̄pter mūditiē custodi
am: nec nudū dimittāt calicē sicut x̄ps